

BOOK REVIEW – RECENZE

Jan Kypta – Jirí Marounek: Terénní stopy obléhání hradů v husitském století. Národní památkový ústav, Praha 2022. ISBN 978-80-88339-14-4. 295 str.

Kniha představuje první syntetickou publikaci věnovanou problematice středověkých obléhacích opevnění v českých zemích, z nichž většina pochází z let 1419–1470. V úvodu autoři přiznávají, nakolik redukovali svůj původní, podstatně rozsáhlejší záměr, který se tak omezil na geodeticko-topografický průzkum, zatímco problematika movitých nálezů byla ponechána stranou. Zdůrazňují, že nejpádňejším důvodem, proč se soustředili na terénní fázi výzkumu, je ohrožení reliktů těchto opevnění jak lesnickou mechanizací, tak činností tzv. detektorářů, přičemž nemalý podíl na těchto ztrátách přičítají nedostatečné terénní aktivitě archeologů. V této souvislosti je třeba zdůraznit odpovědnost ministerstva kultury, které dává trvale najevo nezájem o rabování archeologických lokalit. Bohužel si odborná veřejnost na tento bezvýhodný stav již natolik zvykla, že rezignuje na vyslání podnětů k tolik potřebným změnám v tomto ústředním správním úřadu. Nedostatečná je také ochrana těchto objektů, neboť kulturními památkami je pouze několik z nich. Poloha některých dalších v památkové zóně nebo ochranném pásmu ji samozřejmě plnohodnotně nahradit nemůže.

Přibližně třetinu publikace zaujímá výkladová část, v níž se autoři po úvodních statích zabývají problematikou související s obléhacími pracemi – polními tábory, tábory, pevnůstkami, způsobem ohrazení těchto míst, dále pak aktivním obléháním a blokadí obléhaných objektů. V případě pevnůstek autoři zpochybňují vžitou představu, že šlo o stanoviště velitele. Naopak dokládají, že jejich posláním byla ochrana ležení před výpadem obléhané posádky, nebo před útokem zvenčí, případně plnily blokační úlohu. Nálezům kachlů v některých z nich nepřičítají význam pro eventuální úvahy o sociálním kontextu. Určité zobecnění platí pro ohrazení obléhacích opevnění. Na rozdíl od před-sunutých opevnění stálých fortifikací zanechaly v terénu většinou jen nevýrazné stopy, protože byly doplňovány dřevěnými konstrukcemi, mnohdy přenosnými.

Text je doprovázen velkým počtem historických vyobrazení. Využity byly jak dobové ikonografické prameny, tak poněkud mladší z průběhu 16. století, které jsou podstatně instruktivnější. Z tohoto materiálu autoři vytěžili velké množství poznatků, avšak zároveň k němu přistupují kriticky a odlišují různá fiktivní či nereálná řešení.

Větší část knihy sestává z katalogu členěného do tří oddílů. První zahrnuje 19 lokalit s nespornými terénními reliktami obléhacích prací, druhý obsahuje jen tři lokality, u nichž byly identifikovány útvary, které lze hypoteticky spojit s činností obléhatelů doloženou písemnými prameny. Hesla prvního oddílu jsou systematicky členěna na čtyři části, z nichž první se zabývá okolnostmi obléhání podle zpráv písemných pramenů, druhá shrnuje stav dosavadního poznání, třetí se věnuje celkovému topografickému kontextu obléhaných objektů a čtvrtá obsahuje popis terénních reliktů obléhacích prací. Autoři rozlišují pojmy násep a žlab pro méně výrazné prvky, naopak val a příkop pro prvky mohutnější. Jednotlivá postavení obléhatelů označují jako subkomplexy (značené velkými písmeny). Zásadní přínos představují graficky jednotně zpracované mapy a plány. Vzhledem k poměrně mělkému reliéfu reliktů naprostě většiny obléhacích opevnění není potřeba jejich půdorysy doprovázet řezy, u několika útvarů s výraznějším reliéfem by však jejich zřazení prospělo. Vedle toho se u některých hesel uplatňují také digitální modely terénu. Většina obléhacích opevnění pochází z let 1419–1470, starší než z 15. století nalezeny nebyly. Třetí stručněji strukturovaný oddíl o 34 položkách se týká lokalit, u nichž autoři, na rozdíl od dosavadní literatury, terénní stopy aktivity obléhatelů neshledali.

Podle vysvětlivek ke katalogu jsou na mapách barevně vyznačeny mj. plochy hradů a před-sunutých fortifikací. Jejich rozsah se však případ od případu dosti liší, aniž je v textu blíže komentováno. Například u Karlštejna (okr. Beroun) se kryje s obvodem hradeb, jindy zahrnuje hradní příkop či

okraj předpolí. Nejnapadnější je případ Konopiště (okr. Benešov), kde vyznačená plocha zasahuje do vzdálenosti ca 60 m od zakresleného obvodového zdiva hradu. Ten sice byl obklopen parkánem a příkopem, ale barevně zvýrazněný areál je natolik rozsáhlý, že by musel náležet ještě dalšímu fortifikačnímu okruhu. O jeho případné existenci ovšem není nic známo (např. *Durdík 1999*, 271–272).

V Bechyni (okr. Tábor) je dobře dochováno obléhací opevnění z roku 1428 jižně od hradu. Podle Bartoška z Drahoníc oblehli táboritě hrad a město ze čtyř stran (*FRB V*, 598; *Emler a kol. 1893*). Autoři usuzují, že dobývání Bechyně si mohlo na straně husitů vyžádat vysoké ztráty, což zdůvodňují pozdní zprávou o smrti Žižkova bratra Jaroslava z Trocnova a ze spekulace, že zde mohl padnout též vrchní polní hejtman Jaroslav z Bukoviny, protože následně v písemných pramenech již nevystupuje. I kdyby oba skutečně přišli při obléhání Bechyně o život, což není jisté, vyšší ztráty obléhatelů to nikerak nedokládá, a to tím spíše, že Bartošek z Drahoníc, který s oblibou líčí ať již skutečné či domnělé ztráty husitské strany, tentokrát žádné neuvádí. Z jeho zprávy, že obležených bylo při kapitulaci přes sto, z nichž byli mnozí zranění, lze naopak usuzovat spíše na větší ztráty obránců. Jejich počet pak vede k oprávněnému předpokladu, že města se husité mohli zmocnit dříve než hradu. Jejich severní obléhací tábor se tak mohl přesunout z předpolí za hradbu, která tak mohla být využita k jeho ochraně, neboť efektivní obrana nejvíce ohroženého úseku městského opevnění na této straně by si vyžádala podstatně početnější posádku. Ostatně táboritě je překonali již nedlouho předtím v roce 1422, přičemž jeho tehdejší podoba není zcela jasná: nedávno formulovaná úvaha o předhusitském původu dochované hradby s pětibokými věžemi (*Razím 2020*, 26) se jeví jako poměrně odvážná. Archeologickými metodami byly ve městě prokázány pouze požárové planýrovací vrstvy z tohoto období (*Krajíc 2014*, 92). Je třeba ještě dodat, že nedostatečné jsou i naše znalosti o tehdejším opevnění bechyňského hradu (*Durdík 2005*, 11–15). Zejména se to týká rozsáhlého předhradí, které bylo dědictvím po raně středověké minulosti lokality.

V případě poněkud neobvykle utvářené a poměrně rozsáhlé fortifikace nad hradem Český Šternberk (okr. Benešov), kterou autoři interpretují jako předsunuté opevnění využitě královským vojskem při obléhání v roce 1467, přichází v úvahu eventualita, že původně mohlo jít o tábořiště vojenské družiny.¹

U oddílu A subkomplexu A jihozápadně od Konopiště jsou zmiňovány nálezy projektilů a hrotů šípů do kuše. Vzhledem ke vzdálenosti od obleženého hradu, která činí ca 400 m, je tedy zřejmé, že jde o stopy pokusu o prolomení jeho blokace.

V souvislosti s dosud známými obléhacími opevněními u Nového hradu u Adamova (okr. Blansko) nově upozornil J. Štětina na konferenci Dějiny staveb (14. 4. 2023) na plošinku o čokkovitém půdorysu 14 × 5 m ve svahu nedaleko subkomplexu E. Její účel není jasný, proti hradu není opatřena náspem.

Vedle tří obléhacích opevnění u hradu Zvíkova (okr. Písek) autoři připouštějí, že mohutnější fortifikace u Varty na pravém břehu Vltavy mohla být jak obléhacím opevněním, tak předsunutým opevněním hradu. K diskusi o této otázce lze za současného stavu poznání dodat, že by snad bylo možné připustit vybudování předsunutého opevnění již před obležením v roce 1429. To pak mohlo být využito husity při obléhání hradu a po jeho ukončení toto předsunuté opevnění zaniklo. Jeho obnovení na pozemku sousedního panství náležejícího k hradu Orlíku si lze jen těžko představit, zvláště když za tzv. druhé husitské války drželi oba hrady stoupenci znepřátelených stran. V této souvislosti se hypoteticky nabízí ještě třetí eventualita. Mohlo jít o opevnění ke kontrole cesty od řeky vybudované Zmrzlíky ze Svojšína na okraji jejich panství. Obsazení této lokality při obléhání hradu v letech 1621–1622 nasvědčuje soubor raně novověkých militarií před časem zde nalezených detektorářem.²

---

¹ Za upozornění děkuji Pavlu Bolinovi.

² Za upozornění děkuji Jaroslavu Jiřkoví.

Autoři nemohli přihlédnout k souběžně vydané monografii o hradu Skály (okr. Žďár nad Sázavou) (*Belcredi 2022*). Objemná publikace prezentuje velké množství archeologických nálezů, ale samostatnou stať věnovanou terénním pozůstatkům obléhacích opevnění neobsahuje. Objekty, které za ně autor považuje, jsou nepříliš přehledně zmiňovány jen v rámci závěrečné části kapitoly Archeologický výzkum a popis objektů (*Belcredi 2022*, 182–192), zatímco následující pokus o rekonstrukci obléhání má již převážně charakter interpretace. Výhrady k dříve předloženým interpretacím nálezových situací před hradem (*Belcredi 2017; 2019*), které autoři recenzované publikace vyjadřují v třetí části katalogu, je proto třeba považovat i nadále za opodstatněné.

Naproti tomu nové závažné skutečnosti přinesl archeologický výzkum polohy Homolka u západočeského hradu Věžka (okr. Plzeň-sever). Masivní jižní val, na němž byl získán soubor militarií, byl zřejmě součástí předsunutého opevnění hradu. To vzniklo nejspíše po dobytí hradu královským vojskem v roce 1406. Jižní val byl následně využitý obléhateli pravděpodobně ve 20. letech 15. století (*Kasl – Sokol 2022*, 647–648). Vzácný je nález sekaného železa dokládající použití kartáčové munice.

V závěru třetí části katalogu došlo k chybnému umístění posledních tří lokalit. Zřícenina hradu Vícova neleží na okrese Vyškov, ale Prostějov; Vizmburk nenáleží do okresu Náchod, ale Trutnov. Zřícenina Zlenice (na rozdíl od stejnojmenné obce) neleží v okrese Benešov, ale Praha-východ v katastru obce Senohraby. Tyto drobné nedostatky ovšem nikterak nesnižují hodnotu mimořádně přínosné publikace. Autoři dospívají k závěru, že česká obléhací opevnění v důsledku aplikace flankovacích prvků předznamenávají raně novověký vývoj polních fortifikací.

Jiří Varhaník

Literatura

- Belcredi, L. 2017:* Vnější opevnění hradu Skály a další objekty v jeho předpolí. *Archaeologia historica* 42, 401–451.
- Belcredi, L. 2019:* Zánik hradu Skály. In: P. Elbel – L. Jan – J. Jurok (eds.), *Z počátků husitské revoluce. K výročí svěcení husitských kněží na Lipnici v roce 1417*. Brno: Matice moravská, 199–240. <https://doi.org/10.5817/AH2017-2-2>
- Belcredi, L. 2022:* Hrad Skály: svědek let 1380–1440 vydal své tajemství: archeologický výzkum hradu Skály 1994–2014. Brno: Ludvík Belcredi.
- Durdík, T. 1999:* Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha: Libri.
- Durdík, T. 2005:* Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Dodatky 2. Praha: Libri.
- Emler, J – Gebauer, J. – Goll, J. 1893:* *Fontes rerum Bohemiarum* V. Praha: Nakladatelství Musea Království českého.
- Kasl, F. – Sokol, P. 2022:* Příspěvek k poznání zázemí hradu Věžka u Plzně: fortifikace a komunikace v blízkém okolí hradu. *Archaeologia historica* 47, 625–653. <https://doi.org/10.5817/AH2022-2-7>
- Krajčič, R. 2014:* Archeologie v historickém centru Bechyně. *Husitský Tábor* 19, 25–114.
- Razím, V. 2020:* Středověká opevnění českých měst, 2. díl, 1. svazek. Praha: Národní památkový ústav.